

И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ
МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН
ЖАРЧЫСЫ

ЧЫГАРЫЛЫШЫ: 2 (2018)

Серия: педагогика жана психология

Педагогика илимдеринин доктору, профессор Калдыбаеванын Айчүрө к Токтополотовнанын 50 жылдык мааракесине карата «Заманбап педагогикалык билим берүүнүн жана илимдин теориялык жана методологиялык кө йгө йлө рү» аттуу Эл аралык илимий-практикалык конференциясы (20-21 апрель)

II БӨЛҮК

Жарыяланган макалалардын бардыгы редакциянын коз карашын алдырбейт. Чыккан материалдар Өзгөчө Аттестация комиссиясы тарабынан илимий макала катары кабыл алынат.

Журнал Кыргыз Республикасынын Адилет министрлигинен каттоодон өткөн.

Журнал Кыргыз Республикасында жана КМШ өлкөлөрүндө таркатылат.

ISBN 1654-5611

Тарегги: Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51

Тел.: 32-31-91

ОсОО «Общества инвалидов Ырыс Принт» басмаканасында басылды

Башкы редакциялык коллегия:

1. Абдырахманов Т.А. – т.и.д., профессор, башкы редактор
2. Каниметов Э.Ж. – ф.и.к., доцент
3. Конурбаев Т.А. – психол.и.к., доцент

Редакциялык коллегиянын мүчө лө рү:

1. Калдыбаева А.Т. – п.и.д., профессор
2. Мусаев С.Ж. – ф.и.д., КР УИА мүчө -корр.
3. Алиев Ш.А. – п.и.д., профессор
4. Акиева Г.С. – п.и.д., профессор
5. Чоров М.Ж. – п.и.д., профессор
6. Панкова Т.В. – п.и.д., профессор
7. Токсонбаева Э.Т. – п.и.к., доцент

Педагогика сериясынын редакциялык коллегиясы:

1. Эсенгулова М.М. – п.и.к., доцент
2. Бектуров Т. М. – п.и.к., доцент
3. Иманкулова С.Э. – п.и.к., доцент
4. Пак С. Н. – п.и.к., доцент
5. Койлубаева Н.К. – п.и.к., доцент
6. Турсунова Э.Т. – ага окутуучу
7. Эргешов А. – окутуучу

СЕКЦИЯ 4. КЫРГЫЗСТАНДАГЫ БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНДАГЫ АКТУАЛДУУ МАСЕЛЕЛЕР

СЕКЦИЯ 4. АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В КЫРГЫЗСТАНЕ

1. Абакирова Г. Б. Реформирование высшего образования Кыргызстана и международная интеграция.....10
2. Абдырахманов Т.А. Кыргызстандын мектеп мугалимдеринин социалдык абалы жана социалдык статусу боюнча маселелер.....14
3. Амердинова М.М., Керимкулова М.Т. Педагогикалык билим башкаруу.....23
4. Дергунова Е.Ю., Жактаева А.К. Диалог культур как один из компонентов поликультурного образования.....30
5. Деркембаева К.Т. Кенже жаштагы балдардын эмоционалдык жактан өнүгүүсүндө оюндардын таасири жана тарбиячынын орду.....36
6. Джумагулова С.Б. Влияние экологического образования на развитие личности дошкольников.....41
7. Добаев К.Д., Супатаева Э.А. О понятии «глобализация» в образовании.....47
8. Жансугурова К.Т., Жумабек Ф.О. Педагогические условия активизации общения младших школьников на основе игровой деятельности.....52
9. Ибраимова М.К. Башталгыч класстын окуучуларынын окуу компетенттүүлүгүн калыптандыруу.....57
10. Каласалиева М. Баланын өсүп-өнүгүүсүндө оюндун орду жана оюн ишине жетекчилик кылуу.....61
11. Карашева Т.Т. Билим берүүнүн жаңы парадигмасы.....67
12. Кожогелдиева К.М. Критичность мышления младших школьников и методы его развития.....70
13. Койлубаева Н.К. Кенже класстык курак – адептик аң -сезимди жана жүрүм-турумду тарбиялоого ың гайлуу мезгил.....78
14. Кособаева Б., Токомбаева П.Э. Мектепте интеграциялоо менен окутуу – предмет аралык байланыштарды ишке ашыруунун негизги жолу.....82
15. Кумашова А.А., Бабаназарова С.Ж. Башталгыч класстын окуучуларынын математикалык билимдерин өнүктүрүүдө мугалимдин иш аракеттери.....89
16. Кутуева Б.К. Формирование информационной культуры школьников как основная педагогическая задача школьной библиотеки.....94

17. **Медетбекова Н.Н., Жанузак С.Ш., Асылбаева Ж.У.** Пути средства формирования математического мышления детей младше возраста.....10
18. **Омуралиева Э.К.** Математическая сказка в детском саду.....10
19. **Ортаева А.С., Оразимбетова К.Ш., Баймахова А.Л.** Формирование гражданской активности подростков как проблема современного образования.....1
20. **Орусбаева Т.А., Айнекенова А.Р.** Мектепке чейинки билим берүү системасын реформалоого карай кадамдар.....1
21. **Өмүрканова Ч.Т.** Билим берүү системасындагы аралык билим берүүнүн орду.....1
22. **Өмүрканова Ч.Т.** Жождо аралыктан билим берүү уюштуруунун педагогикалык шарттары.....1
23. **Панкова Т.В., Уатаева А.** Инновационная деятельность дошкольных образовательных учреждений и проблемы управления данным процессом.....1
24. **Раймбеков К.О.** Технология моделирования межпредметных связей в образовательном процессе системы технического профессионального образования.....1
25. **Рыспаева Ч.К.** Кенже мектеп окуучуларынын ок мотивациясын өнүктүүрүдөгү педагогикалык шарттары.....1
26. **Сагынбаева Г.А.** Көп тилдүү билим берүү программаларынын педагогикалык окуу жайдагы артыкчылыгы.....1
27. **Садирова П.А.** Психолого-педагогические особенности формирования направленности личности младших школьников.....1
28. **Сманбаев А.** Окуучуларга айыл чарба кесибине багыт бер ишин моделдештирүү.....1
29. **Сулайманова Ж.Н.** Проблемы и перспективы технологического образования в школе и в вузе.....1
30. **Тагаева Г.С.** Башталгыч мектептин окуучуларынын предмет компетенттүүлүктөрүн баалоо.....1
31. **Тешебаева Г.Ы.** Интеграционные аспекты в системе высшего образования Кыргызстана.....1
32. **Турдиева Г.** Кыргызстандын аймагындагы билим бер системасындагы көйгөйлөр.....1
33. **Турбеков Б.А.** Третий урок физической культуры и объективная необходимость повышения роли физической культуры в воспитании учащихся начальных классов.....1
37. **Умарбекова А.А.** Башталгыч класстын окуучуларынын билим сапатына терс таасирин тийгизген айыл мектептеринин өзгөчөлүктөрү.....1

ОКУУЧУЛАРГА АЙЫЛ ЧАРБА КЕСИБИНЕ БАГЫТ БЕРҮҮ ИШИН МОДЕЛДЕШТИРҮҮ

Сманбаев А. – п.и.к., доцент, И .Арабаев атындагы КМУ.

Аннотация. Азыркы кездеги базар экономикасынын шарттарында мектеп окуучуларын кесип тандап алууга даярдоо маселеси актуалдуу болуп саналат. Окуучуларды айыл чарбасындагы кесиптерди тандап алууга даярдоодо моделдештирүү методу мааниге ээ. Макалада моделдештирүү процессинин өзгөчөлүгү жана аны ишке ашыруунун жагдайлары каралган.

Түйүндүү сөздөр: кесип, кесип тандоо, модель, компонент, система, педагогикалык шарттар.

МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ УЧАЩИХСЯ НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ ПРОФЕССИИ

Сманбаев А. – к.п.н., доцент, КГУ им. И. Арабаева

Аннотация. В условиях рыночной экономики возрастает актуальность подготовки учащихся к выбору профессии в сельском хозяйстве. В подготовке учащихся к выбору профессии важное значение имеет метод моделирование. В статье рассмотрены особенности процесса моделирование и пути ее реализации.

Ключевые слова: профессия, профессиональная ориентация, модель, компонент, система, педагогические условия.

MODELING VOCATIONAL GUIDANCE OF STUDENTS IN AGRICULTURAL PROFESSIONS

Abstract: In the conditions of a market economy, the urgency of preparing students for choosing a profession in agriculture is growing. In the preparation of students for the choice of a profession, the method of modeling is of great importance. In the article features of the modeling process and ways of its realization are considered.

Key words: profession, professional orientation, model, component, system, pedagogical conditions.

Базар экономикасына өтүүнүн шарттарында Кыргызстанда мектеп окуучусун айыл чарбасындагы кесипти компетенттүү тандап алууга даярдоонун зарылдыгы келип чыкты. Биринчиден, азыркы кездеги алдышкы технологиянын негизинде өнүгүп жаткан айыл чарбасында эмгектенген кесип эсинин өндүрүштүк функциясы өзгөрдү. Бул функция айыл чарба эмгегинин өзгөчөлүгү менен шартталгандыктан, кесип ээси өндүрүштүн технологиясы боюнча жалпы жана атайын билимдерге ээ болуусу, аларды практикада колдоно билиши керек. Экинчиден, базар экономикасына өтүүнүн шарттарында, эмгекти уюштуруунун жаңы

формалары кесип ээсинен мобилдүүлүктү, компетенттүүлүктү, ишкердикти ж.б. сапаттарды талап кылат.

Мектептеги кесиптик багыт берүү иши окуучунун инсандык сапаттарынын өнүгүүсүн, өз алдынча кесипти тандоонун маанилүү компетенттерин калыптандырууну көздөйт. Кесипти тандоонун компоненттерин калыптандыруунун максаты- окуучунун айыл чарба кесиптерине керектүү маанилүү сапаттарды объективдүү баалай билишин, өзүн-өзү кесиптик аныктоого жана потенциалдык мүмкүнчүлүктөрүн практикада реализациялоого даярдыгын камсыз кылуу болуп саналат.

Өзгөрүп турган коомдо өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн реализациялоонун зарыл шарты катары мобилдүүлүктү, бат ыңгайланууну эсептөөгө болот. Бул максатка жетүүдө инсандык, психологиялык аспектилерди, социалдык-экономикалык жана башка факторлорду эске алып моделдештирүү методун колдонуу натыйжалуу болуп саналат. Моделдештирүү методу изилдөөнүн мүмкүнчүлүгүн бир кыйла терешдетип, бул багытта мугалимдердин кесиптик багыт берүү ишин жүргүзүүсүн оптималдаштырууга шарт түзөт.

Илимий адабияттарда модель түзүү окуучуларга билим жана тарбия берүүдө мааниге ээ боло тургандыгы белгиленген[1;2;3;4; ж.б.]. Модель бул- изилденип жаткан реалдуу объекттин, кубулушту толук чагылдырбастан, ал натыйжаны аныктоого карата катнашы боюнча гана түп нусканын көчүрмөсү. В.В.Давыдовдун пикири боюнча моделде кубулуштун маанилүү байланыштары байкалып, элементтердин байланыштары белгилик формалар түрүндө берилип, көрсөтмөлүү кабыл алууга, түшүндүрүүгө жардам берет[2]. Кесип тандоого даярдоонун теориялык модели - бул өзгөчө программа, аны пайдалануу кесипке багыт берүү ишинин конкреттүү милдетин, багыттарын, жолдорун, каражаттарын аныктоого жана ар бир этабын так уюштурууга жардам берет.

Модель бүтүн система катары өз ара байланышкан элементтерден турат. Анын система түзүүчү элементи катары анын окуучуларды айыл чарба кесиптерин компетенттүү тандап алууга даярдоого багытталган максатын эсептөөгө болот. Бул максатка жетүү төмөндөгү милдеттерди чечүүнүн жүрүшүндө ишке ашат:

1. Окуучуларды айыл чарбасынын илимий-практикалык негиздери, бул тармактагы кесиптер, ага коюлган талаптар, иш аракеттин негиздери боюнча теориялык билимдерге ээ кылуу.

2. Окуучулардын айыл чарба кесиптерине позитивдик эмоционалдык баалуулук мамиле жасоонун жана керектөөлөрүн калыптандыруу.

3. Окуучулардын айыл чарбасы менен байланышкан турмуштук кесиптик планын түзө билүү жөндөмүн калыптандыруу.

Моделди окуучунун инсанын өнүгүүсүнүн мейкиндигин аныктаган татаал система катары баалап, аны түзүүдө теориялык булактарга, айыл

мектептеринде жүргүзүлгөн изилдөөнүн натыйжаларына таянып, синергетикалык мамиле жасоонун төмөндөгү принциптерин эске алдык:

-контекстүүлүгү: кесиптик багыт берүү феномен катары белгилүү бүтүндүктө, абсолюттуу эмес салыштырмалуу чекте ишке ашырылышы;

- конструктивдүүлүгү: педагогикалык процесстеги кесиптик багыт берүүнү жөнөкөй системадан татаал системаны түзүүнү камсыз кылган баскычтуу мамиле жасоону болжолдогон татаал эволюциялык бүтүндүк катары;

- толукталышы: окуучунун жаш курагына мүнөздүү болгон ой жүгүртүүсүн, аң сезимин, психикасынын өзгөчөлүктөрүн эске алып кесиптик багыт берүү анын жеке мүмкүнчүлүгүн кеңейтет, байытат, жаңы аргументтерди түзөт.

Модель төмөндөгүдөй үч этапта ишке ашырылышы керек:

1-этапта төмөндөгүлөргө көңүл бөлүнөт: өзүн-өзү баалоонун диагностикасына таянып окуучуларды өзүнүн шыгы, жөндөмү, ден соолугу, жеке сапаттары жөнүндө маалыматтарга ээ кылуу; кесипти туура тандоонун негиздерин жана маанисин түшүндүрүү; айыл чарба кесиптери жана ага коюлган талаптар менен тааныштырып, аларга карата ош мамилени калыптандыруу.

2-этапта окуучулардын айыл чарба кесиптеринин жеке адам жана коом үчүн маанисин, кесип тандоону пландаштыруунун зарылдыгын түшүндүрүү, алардын айыл чарба кесиптерине кызыгуусун жана аны тандоонун негизделген мотивин калыптандыруу,

3-этапта окуучулардын кесипке ээ болуусунун эрктик активдүүлүгүн, эмгекти рационалдуу уюштура билүүнүн, өз алдынча иштөөнүн жана эмгек көндүмдөрүн калыптандыруу.

Айыл мектебинин окуучуларын компетенттүү кесип тандоосун калыптандыруунун модели алардын даярдыгынын деңгээлин, материалдык, кадрдык ресурстарды жана башка шарттарды эске алуу менен кесиптик багыт берүү ишин долбоорлоонун, мазмунду, каражаттарды, форманы жана технологияны аныктоонун негизи болуп саналат. Модель төмөндөгү компоненттерди камтыйт: методологиялык, концептуалдык-максаттык, мазмундук, иш-аракеттик, баалоочу-жыйынтыктоочу. Бул моделди колдонуунун натыйжалуулугун уюштуруучулук-педагогикалык шарттар аныктайт. Даярдык жөнүндөгү көз караштарга таянып, ачык, бүтүндүк жана динамикалык мүнөздө болгон, компоненттердин өз ара байланышын камсыз кылган, блоктук негизде түзүлгөн бүтүрүүчүнүн кесипке даярдоонун моделин ала алабыз.

Модель коомдун социалдык заказы менен аныкталып, окуучулардын аң сезимдүү кесип тандап алуусун камсыз кылууга багытталып, аны түзүүдө деңгээлдик мамиле жасоо системасы эске алынды. Белгиленген максатка жетүү милдеттер, принциптер, функциялар менен байланышып, онкреттештирилген.

Моделдин методологиялык компоненти кесиптик багыт берүү ишине мамиле жасоонун социалдык-экономикалык, иш аракеттик, системалык, инсанга багытталгандык ж.б.у.с. багыттарын камтыйт. Методологиялык компонент кесиптик багыт берүү ишинин концептуалдык негизин аныктоого жардам берет.

Максаттык компонент- окуучуларды айыл чарбасындагы кесиптерди компетенттүү кесип тандап алууга даярдоого багытталган мектептин окуу тарбия ишинин негизги максатын аныктап, кесипти тандоонун компетенцияларын калыптандыруунун төмөндөгүдөй баскычтарын аныктайт:

1) Репродуктивдик деңгээл- айыл чарбасында кесиптик иш аракетин уюштуруу жана стандарттык ситуацияларда чечим кабыл ала билиши.

2) Базалык деңгээл- эмгекти уюштуруунун жаңы шарттарына өтүүдө кесиптик иш аракетин уюштурушу жана стандарттык эмес ситуацияларда, жаңы технологияларды колдонуп жана анын тобокелин аныктай алган чечим кабыл ала билгендиги.

3) Чыгармачыл деңгээл- айыл чарбасына инновациялык технологияларды киргизүүнүн шарттарында жаңы идеяларды генерациялап ишке ашыра алгандыгы, кесиптик иш аракетин уюштурууда тобокелдикти башкара билүүсү менен аныкталат.

Мына ушул деңгээлдерди калыптандыруу үчүн окуучуларды төмөндөгүдөй багыттарда билимдерге жана көндүмдөргө ээ кылуу керек:

- Кыргызстандын айыл чарбасынын тармактары жана биологиялык негиздери;

- зооветеринардык, агротехникалык эрежелер;

- айыл чарбасындагы инновациялык технологиялар;

- айыл чарба продукцияларын алуунун технологиялык цикли;

- эмгекти уюштуруунун жаңы формалары жана алардын өзгөчөлүктөрү;

- дыйкан-фермердик жана жеке ишкердикти уюштуруунун негизги мыйзамдык жана нормативдик документтери;

- айыл чарба өндүрүшүн электрлештирүүнүн, механизациялаштыруунун ж.б. негиздери;

- айыл чарба өндүрүшүн уюштуруунун, чечим кабыл ала билүүнүн негиздери;

- айыл чарба өндүрүшүнүн чарбалык жана финансалык эсеп жүргүзө билүүнүн негиздери;

- айыл чарбасындагы кесиптер жана аларга коюлган талаптар ж.б.

Мазмундук компонент- окуу тарбия ишинде кесиптик багыт берүү ишинин натыйжалуулугуна жардам бере турган мугалим менен окуучунун иш аракетинин мазмунун жана түрлөрүн өзүнө камтып, төмөндөгүдөй маңыздык мүнөздөмөгө ээ болот:

- айыл чарбасыны менен байланышкан илимдердин негизи боюнча билимдер;

- атайын билимдер, билгичиктер жана көндүмдөр;

- кошумча билимдери;

- окуучулардын окуу-таанып билүү, окуу-практикалык, иш аракетинин жыйындысы;

- мугалимдин окуучунун окуу иш аракетин уюштуруусу.

Иш аракеттик-технологиялык компонент кесиптик багыт берүүнү ишке ашыруунун этаптары, каражаттары, форма, методдору, технологиялардын комплекси менен мүнөздөлөт. Бул компонент окуучулардын компетенттүү кесип тандоого даярдыгын калыптандырууга таасирин тийгизген дидактикалык, уюштуруучулук-педагогикалык, психологиялык шарттарды аныктоого мүмкүндүк берет. Окуучулардын компетенттүү кесип тандап алууга даярдыгын калыптандырууга таасирин тийгизген теориялык-прогноздоочу, практикалык багытталган, ИКТ методдор жана технология колдонулат.

Баалоочу-жыйынтыктоочу компонентте окуучунун кесипти тандоого муктаждыгын, билимдерге, билгичтиктерге, көндүмдөргө ээ болушун жана өзүн-өзү баалай билишинин критерийлери, окуучунун кесип тандап алууга даярдыгынын деңгээлдери, мотивациялык, иш аракеттик, баалуулук-маанилик, когнитивдик компоненттери каралат. Баалоочу жыйынтыктоочу компонентте окуучулардын компетенттүү кесип тандоонун компетенцияларын калыптанышынын диагноздоо, коррективкалао үчүн көрсөткүчтөрдүн системасы, баалоонун критерийлери иштелип чыгат (баалоочу баракча, тест, анкета ж.б.).

Демек, кесиптик багыт берүүнүн моделдештирүү окуу тарбия ишинде окуучунун шыгын, жөндөмүн, жеке кызыгуусун жана айыл чарбасындагы муктаждыкты эске алып, аны бул багытта компетенттүү кесип тандап алууга даярдыгын камсыз кылуу максатын көздөйт. Мына ушуга байланыштуу кесиптик багыт берүү ишинде моделдештирүү методун колдонуу окуучулардын ащ сезимдүү кесип тандап алуусуна ош таасирин тийгизет.

Адабияттар:

1.Афанасьев, В.Г. Моделирование как метод исследования социальных систем [Текст] /В.Г.Афанасьев //Системные исследования. Методологические проблемы. – М.: Наука, 1982. – С. 26-46.

2.Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. [Текст] / В.В.Давыдов.- М.,1996

3.Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность.// Теория и практика образовательной технологии. [Текст] / А.Н .Дахин – М., НИИ школьных технологий, 2004.- 192 с.

4.Краевский В.В. Моделирование в педагогическом исследовании [Текст] / В.В. Краевский.-М., 1988.